

Statsforvalteren i Troms og Finnmark

Romssa ja Finnmárkku stáhtahálddašeaddji
Tromssan ja Finmarkun staatinhallittija

Vår dato:

16.10.2023

Vår referanse

2023/8251

Deres dato:

Deres referanse

Helse- og omsorgsdep
Kommunal- og distriktsdep
Regjeringen.no

Telefonnummer til saksbehandler

Rune Hermansen, 78 95 03 35

Hvordan fremme folkehelse og levekår i samiske områder - innspill

Statsforvalteren i Troms og Finnmark oversender med dette innspill til stortingsmelding (Meld. St. 15) om folkehelse og levekår i samiske områder.

Vennligst se vedlegg.

Med hilsen

Anne Grethe Olsen (e.f.)
fylkeslege / helse- og sosialdirektør

Rune Hermansen
assisterende fylkeslege

Dokumentet er elektronisk godkjent

Vedlegg:

1 HVORDAN FREMME FOLKEHELSE OG LEVEKÅR I SAMISKE OMRÅDER_HØRING

Mottakerliste:

Kommunal- og distriktsdepartementet
Helse- og omsorgsdepartementet

Postboks 8112 Dep
Postboks 8011 Dep

0032 OSLO
0030 OSLO

Vedlegg

FREMME FOLKEHELSE OG LEVEKÅR I SAMISKE OMRÅDER – INNSPILL KDD/HOD

TILGJENGELIG KUNNSKAPSGRUNNLAG

1. Statsforvalteren i Troms og Finnmark viser til rapport: **Folkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark-2019**. FHI gjennomførte undersøkelsen i perioden 28. mai til 14. juni 2019 på oppdrag fra fylkeskommunene i Troms og Finnmark og i samarbeid med UIT-Norges arktiske universitet.

Av regionale forskjeller ble følgende rapportert fra Indre Finnmark:

- Lavere andel som rapporterte at de drakk alkohol minst to ganger ukentlig (ca. 18% vs. 12.6%)
- Lavere andel som rapporterte om støy hjemme
- Høyere andel som ikke hadde vært hos tannlege siste to år (20.6% vs. Ca. 16%)
- Dårligere på skår på «støttende og givende sosiale relasjoner» og «bidrar til andres lykke og livskvalitet»
- Andelen som rapporterer høy grad av sosial støtte er signifikant lavere enn gjennomsnittet for regionene i Troms og Finnmark
- Andelen som rapporterer inntak av fisk minst en gang i uken var signifikant lavere i Indre Finnmark
- Andelen som rapporterer daglig røyking er signifikant høyere en gjennomsnittet for alle regioner samlet i Øst-Finnmark, Vest-Finnmark og Indre-Finnmark (12.9%)
- Indre Finnmark hadde mindre gunstige tall enn gjennomsnittlig for sukkerholdige brus/leskedrikk, inntak av grønnsaker og inntak av fisk. De regionale forskjellene var små og tallene usikre.

Røyking i Finnmark

Når det gjaldt daglig røyking viser undersøkelsen at ca. 10% av deltakerne røykte og at andelen røykere i Finnmark var signifikant høyere enn gjennomsnittet for alle regionene samlet.

Andel overvektige (BMI 30+)

Andelen for hele utvalget (21408) var 20.74%, mens prosentandelen for Indre Finnmark var 23.6%.

Minst 30 min. moderat fysisk aktivitet 5 dager i uken (%)

Prosentandelen i Indre Finnmark var 19.2% vs. Ca. 21% for samlet gjennomsnitt.

2. Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse (2021) (Ketil Lenert Hansen, Sara With Skaar)

Unge samer er stolte av sin samiske identitet, men mange sliter. Depresjon, angst og stress vises best hos de samiske jentene. Psykisk helse blant samisk ungdom handler bla om mulighet til å utvikle en sterk samisk identitet, få anerkjennelse som urfolk, minske minoritetsstress, tilgang til kultursensitive helsetjenester som tar hensyn til morsmål og kulturkompetanse, rasisme og diskriminering etc. I det samiske samfunnet kan det være tabu å snakke om psykiske vansker, vold, seksuelle krenkelser, rusmisbruk, selvmord og familieforhold. Årsaken kan være at man ønsker å beskytte seg selv og sin familie.

3. BUFDIR (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet): Helse og livskvalitet blant samer, nasjonale minoriteter og personer med innvandrebakgrunn

Samers psykiske helse

- Angst og depresjon er noe mer vanlig blant samer enn andre SAMINOR 2, 2012-2014 Broderstad et al
- Selvmord og selvmordstanker forekommer noe oftere i samisk befolkning (registerbasert studie mellom 1970-1998). Særlig blant unge samiske menn (Silviken et al 2006)
- En studie av helsen og levekårene til arktiske urfolk i Norge i alderen 15 til 84 år, viser at 11 % av samene som var inkludert i studien hadde hatt selvmordstanker. Å ha hatt selvmordstanker var vanligst i aldersgruppen 15-34 år. (Broderstad et al 2011)

4. SAMINOR undersøkelsene

Diskriminering og helse blant samer (SAMINOR 1)

Diskriminering påvirker både psykisk og fysisk helse negativt. I SAMINOR 1 oppga 23% av kvinner og menn at de hadde opplevd diskriminering. Blant samiske menn som bodde i et minoritetsområde og opplevd diskriminering, var det vanligere med hjerte-karsykdom og diabetes, sammenlignet med samiske menn som ikke hadde opplevd diskriminering.

5. Annet

Reindrifta og utfordringer ifm. beitekriser (personlig meddelelse fra leger i Samiske kommuner)

- Det rapporteres om at når det er beitekrise på vidda så tas barn ut av skolen da begge foreldrene må bidra og tidvis må barna være med for å holde liv i flokken.
- Økende trend de senere år til at barn tas ut av skolen for å være med foreldrene under vår og høstflytting

- Økonomiske utfordringer som gjør at barn ikke kan delta på aktiviteter når det er krise
- Tillitskrise etter Fosen saken – angrep på identitet
- HMS-utfordringer: Akutte skader og ulykker

Ungdommens Nordområdemelding

Utdrag fra ungdommens nordområdemelding. Her er hva ungdommen i nord selv sier er viktig for dem for god livskvalitet og gode forebyggende tiltak:

«Et fullverdig og attraktivt kulturtilbud»

«Gode idrettstilbud har stor betydning»

«Vi må snakke om nord på en annen måte»

«Det samiske... .. er en del av oss»:

«Vi unge føler eierskap til det samiske som en del av vår identitet. Myndighetene må ikke legge alt på Sametinget og føle at det samiske er kvittert ut. Det er viktig med ressurser til språkopplæring til alle unge i nord som vil lære samisk, og at det er bevissthet på å bygge kompetanse. Vi må ta vare på kunnskapen om det samiske og passe på at vi ikke mister det som ikke står i bøker, som må læres. Vi har mistet nok som det er gjennom fornorskingspolitikken.

Reindriften er en viktig næring i nord. Tradisjonell reindrift er bærekraftig, miljøvennlig og gir fantastisk kjøtt. Dette er viktig for framtidig matproduksjon. Reindriften rammes av store utbygginger, som for eksempel Nussir, hyttelandsbyer og vindmølleparker. Dette er demotiverende for unge reindriftsutøvere. Det er et tillitsbrudd mellom staten og samene. Men det betydde mye at staten hjalp oss med mat til reinen i vinter. Det gjør at vi føler at vi er viktige og at næringen betyr noe for hele Norge. Vi ønsker at denne utviklingen fortsetter.

Innad er det samiske miljøet veldig variert. Det er viktig å ikke presse dette inn i et kollektivt perspektiv. Psykisk helse for samer må prioriteres, og kulturforståelse må ligge til grunn. Det må jobbes mer systematisk med forebygging av vold i nære relasjoner.

Vi ønsker å føle stolthet over det samiske heller enn skam. Frost II, Joik i Stjernekamp, at Ella Marie og Vegard fronter det samiske i beste sendetid, og NRKs Reinflytting minutt for minutt betydde mye for oss. Vi vil ha mer av dette. Det gjør at vi unge samer føler oss inkludert. Det samiske må være en naturlig og selvfølgelig del av norsk kultur, ikke brukes som påklistrede folkloristiske innslag.

Anbefalinger:

- Unge mennesker som ønsker å være reindriftsutøvere må gis mulighet til dette gjennom gode ordninger. Dette er viktig både for å sikre fremtiden til en viktig næring og for å videreføre vår felles kulturarv.
- Vi ønsker flere prosjekter som 'Reinflytting minutt for minutt'. Dette betyr mye for unge samer og gir økt forståelse for samisk kultur i hele Norge.
- Det må støttes mer opp om reindriftsnæringen som har vært bærekraftig og lønnsom i alle år.
- Samisk mat må profileres på matfestivaler og Sápmi må løftes som matdestinasjon.
- Moderne løsninger og teknologi, som droner, må innføres i reindriften på næringens premisser.

- *Utvikling av andre næringer bør ikke gå på bekostning av reindriften. Bærekraftig arealplanlegging er viktig, det må være dialog tidlig i endringsprosessen.*
- *Kompetanseheving og økt kulturforståelse behøves i offentlige instanser. Det må formidles tydeligere til kommunene hvilke rettigheter reindriften har.*
- *Det må lages løsninger for at man kan studere språket digitalt, app'er og andre moderne måter for å lære samisk.*
- *Det er spesielt viktig med gode skoler i Sápmi grunnet historien. Rot i kommuner og skoleverk i samiske områder fører til økt stigma og at unge ikke vil bli værende.*
- *Samiskundervisning bør tilbys som et alternativ til nynorsk for alle i nord.*
- *Samefolkets dag bør gjøres til en offentlig fridag. Så lenge den er en vanlig skoledag bør feiring for de som ønsker det være en gyldig fraværsgrunn som ikke teller inn på det totale fraværet.»*

OPPSUMMERTE INNSPILL FRA STATSFORVALTEREN

Generelle folkehelseiltak:

- *Anbefale økt fysisk aktivitet i henhold til anbefaler fra FHI*
- *Fortsatt fokus på å redusere andelen røykere*
- *Fokus på å forebygge vektøkning i befolkningen*
- *Fokus på generelle kostholdsanbefalinger (mer fisk, frukt og grønt)*

Spesielt for Indre Finnmark/samiske områder:

- *Tannhelse?*
- *Fokus på samisk identitet og tiltak for reduksjon av minoritetsstress*
- *Forebygge mobbing/trakasering på sosiale medier*
- *Helsetjenester til den samiske befolkningen:*
  - *Ivareta språk og kulturforståelse*
  - *Prioritere å utdanne samisk helsepersonell*
  - *Tilstrekkelig tilgang på tolketjeneste*
- *Oppmerksomhet på år med beitekrise i reindrifta og konsekvenser for økonomi og barn i skolen*

Psykisk helse:

Psykisk helse er i stor grad knyttet til de faktorene som handler om oppvekst og levekår, redusert tro på framtiden, rasisme, diskriminering, identitetsforvirring, følelse av håpløshet, maktesløshet og sorg, minoritetsstress, interne konflikter, historieløshet og usynliggjøring, ikke ha en trygg tilhørighet til egen gruppe, mistillit til myndigheter, hjelpeapparatet.

- *Styrke identitet og stolthet, også stolthet over å bo i samiske områder og her hvor «tre stammer møtes», følelse av samhold, fellesskap, tilhørighet, bygge broer.*
- *Tilbud om utdanning og arbeidsplasser, vgs. Høyere utd. Forebygge frafall vgs.*
- *Bidra til å styrke håp for fremtiden*
- *Ta hensyn til variasjonen mellom de ulike «gruppene» innenfor samene, eks. nord/sør/lulesamisk, reindrift/kystsamer/elvesamer og «bysamer». Fornorskningen har gitt ulike «avtrykk». Innenfor det*

reindriftssamiske og eksempelvis i indre Finnmark har man klart å bevare en større samisk identitet/tilhørighet, kultur og nærhet til språket, i mye større grad enn eksempelvis i kyst- og fjord strøkene. De som har mistet språket og historien kan oppleve en følelse av å ikke være «god nok». Å være en minoritet i minoriteten -> dobbel usynliggjøring, diskrimineres av flere grunner, vanskelig å finne tilhørighet m.m. En melding bør søke å møte dette mangfoldet.

- *Selvmordsproblematikken må belyses og settes inn tiltak mot, spesielt stor grad av (unge) menn!*
- *Behov for mer forskning om tema.*